

DIÀLEG INTERRELIGIÓS, EDUCACIÓ PER LA PAU I FONAMENTALISMES

Joan Botam*

Acotacions

La ponència que tinc l'encàrrec d'aproximar comporta tres blocs temàtics de gran actualitat.

El diàleg interreligiós: tensió positiva generada en comunicar-se gent de diverses creences (en el marc d'una societat suposadament laica que no sols la permet, la demana).

L'educació per la pau: exercici pedagògic compartit dels ciutadans que coherents amb ells mateixos treballen per la convivència i la pau.

El gran escull dels fonamentalismes: actituds tancades dels qui, respecte als altres, creients i no creients, viuen encastellats en el propi jo, impermeables a qualsevol comunicació. *Ben entès que al respecte no hi ha creients i no creients; hi ha gent oberta i gent tancada, Carlo Martini dixit.* .

Miraré de situar aquests blocs dinàmicament, separats, però funcionalment relacionats, de baix a dalt, de l'experiència del dia a dia a la configuració d'hipòtesis de treball al servei de la societat.

Al servei de la societat i no, en elles mateixes, de les instàncies religioses. Al marge de la *veritat* que pressuposen, tan dignes de credibilitat com es vulgui, les religions, que d'això tractem, són mediacions. Més que proposar *veritats* haurien de despertar preguntes a través del testimoniatge, del que és i fa i no del que hom diu.

A partir, - a les terres de parla catalana -, de les tres últimes dècades. En concret, de la pregària interreligiosa que tingué lloc a la catedral de Barcelona l'any 1986, en coincidència amb la pregària interreligiosa d'Assís, convocada per Joan-Pau II. (Aquell dia s'aplegaren a la catedral de Barcelona 17 confessions religioses per la pau, amb l'arquebisbe Narcís Jubany que n'era l'amfitrió).

Antecedents

A propòsit d'aquestes experiències, després d'anys i anys de sequera, no partim de zero. A casa nostra, al llarg del segle XIV, hi hagué notables assaigs de retrobament entre cristians i càtars i entre cristians i jueus. No em consta que n'hi haguessin entre cristians i musulmans. Els reis de Catalunya-Aragó es neguitejaven per la cohesió interna de la confederació. S'havien de fer forts a les fronteres, al nord, amb els francs, que tenien a favor seu el papa Innocenci III, i, al sud, els musulmans.

Al marge dels objectius reals, de signe marcadament polític, se significà poderosament en aquests terrenys Ramon Llull amb els seus grans projectes de pau entre els pobles, amb propostes d'instàncies internacionals molt semblants a l'ONU, i, sobre tot, amb un projecte operatiu exemplificat en el seu opuscle "Llibre del gentil i dels tres savis". En aquesta obra a Ramon Llull no el porten interessos polítics, ni apologètics... El preocupa el progrés de la societat.

* President del Centre Ecumènic de Catalunya

Adreçant-se als tres savis, aquesta és la interpel·lació que els fa a través del gentil: Reuniu-vos, parleu, pregunteu-vos què podeu fer conjuntament pel bé de la humanitat. *Una teologia, la seva, del regnat de Déu, com avantsala del regnat definitiu, que en general els creients no hem aprofundit prou, sempre enderriats amb l'afirmació de la pròpia institució, i així ens van les coses.*

1. Diàleg Interreligiós

Parlem de *diàleg interreligiós (intrarreligiós, segons Raimon Panikkar)*. Amb els canvis socials d'aquestes passades dècades, de llibertats democràtiques, la nostra societat, una i diversa, conscient de les diferències que la integren (ètniques, culturals, ideològiques, polítiques i religioses) ha assumit el repte de la convivència pacífica amb, en principi, els mitjans que la promouen i la garanteixen ateses les exigències de llibertat, equitat i respecte dels uns amb els altres. .

Prenent com a referència els anys 1963-1965, amb el despertar del món catòlic als postulats de l'ecumenisme, amb un abans i un després immediats, als qui treballaven per la reconciliació entre cristians mitjançant l'anomenat diàleg interconfessional, la pedra d'ensopoc que els sortia tossudament al pas era aquesta: No, aquest és un diàleg per a països de composició plural; entre nosaltres, no cal, tots som catòlics, no s'ha de crear confusions. Com a catòlics, - així opinaven no pas pocs -, la dimensió ecumènica, no se situava a l'arrel de la vocació cristiana i de la seva missió de pau enmig del món; en tot cas s'havia de desplegar oportunament només quan les circumstàncies històriques i geogràfiques ho demanessin.

Amb el fenomen de la immigració, dels desplaçaments freqüents per raons comercials, culturals o simplement turístiques, la nostra societat ha esdevingut amb poc temps una societat una i plural. Hem entrat en un món relacional sorprenent, de grans possibilitats per anar conjuntament tots endavant. Òbviament si som capaços d'assumir-lo responsablement, d'igual a igual, sense envair-nos els uns als altres. Si som capaços, en definitiva, de dialogar.

La tensió positiva del diàleg, amb actitud de mútua escolta, sense rebaixes, ens obre dia a dia a perspectives noves. Ens amplia el "present" amb llums d'eternitat, com desitjava el poeta Màrius Torres.

A hores d'ara, a partir de cercles cada dia més amplis, n'hem fet l'experiència a diversos nivells. Comptem amb una pila d'instàncies pensades i gestionades per promoure el diàleg interreligiós:

Assenyalo:

De caràcter institucional: la Direcció General d'Afers Religiosos (Departament de Vicepresidència de la GenCat);

l'Oficina d'Afers Religiosos (Regidoria de Drets Civils i Dona de l'Ajuntament de Barcelona);

Molts Ajuntaments actius en aquest camp: Lleida, Badalona, Vic, Terrassa, Sabadell, Manresa, Salt, etc. *Tots ells serveis d'alta qualitat. Lliures i alliberadors. Professionalment preparats, aconfessionals. Si posem a l'altre*

costat de la balança les institucions religioses, les aportacions són escasses. Ja sabem com les gasten les confessions religioses institucionalment encastellades. Seran de fiar a l'hora dialogar mai que es decideixin a fer-ho?

De caràcter representatiu (privat): Grup de Treball estable de les Religions (GTER). Catòlics, Protestants, Ortodoxos, Jueus, Musulmans i altres. *Ens preguntem: Representatius de què i de qui?*

De caràcter privat a partir de les bases socials: l'Associació UNESCO pel Diàleg Interreligiós (AUDIR)¹ integrada per cristians catòlics, protestants i ortodoxos; musulmans sunnites i xiïtes; jueus liberals, conservadors i progressistes; budistes tibetans i zen; hindús; bahà'is; sikhs i altres minories religioses (més de 200 inscrits!) *Compta amb grups de diàleg de 12 persones cadascun i un mínim de cinc religions: Grup inicial, Grup de la Comissió Interreligiosa d'Ensenyament, Grup Jove... Revista Dialogal; Coral Interreligiosa; Pregària de la Sida; Xarxa Catalana d'Entitats de Diàleg interreligiós (16 entitats, plataforma per als PCR:edicions de Barcelona, Manresa, Alacant i Lleida; l'any vinent, Perpinyà).*

Resultats?

Prevenió de situacions conflictives, mediació, ofertes amb vista a la cultura de la pau, orientacions per als educadors.

Sobretot la configuració d'un perfil d'espiritualitat poc o gens treballat a casa nostra.

L'ideal que hi ha a la base d'aquest perfil l'expressa bé l'anomenat "Sermó de la muntanya en el diàleg intrarreligiós", de Raimon Panikkar: consells, benaurances i advertències²

Mitjançant reunions mensuals, els integrants del Grup inicial d'AUDIR mirem amb aquest fi de fer camí. Rere una primera etapa que anà bé per conèixer-nos amb les nostres identitats, en una segona hem provat de fer les nostres aportacions compartides en funció dels objectius del mil·lenni establerts per l'ONU (hi ha al respecte una publicació). En la tercera, l'actual, oberts testimonialment a temes d'actualitat diversa, situats a l'arrel de conflictes socials possibles o reals conflictes, provem de reaccionar, reflexionar i dialogar. *Cadascú es representa ell mateix, exposa, proposa, respon... Al començament, preguem. I per no perdre'ns, comptem amb moderador i actuari.*

2. Educació per la pau

Les distintes instàncies d'informació i reflexió que el diàleg interreligiós com a objectiu a casa nostra es deuen a la societat i a ella s'adrecen amb les seves aportacions. Res d'estranyar, per tant, si els agents socials, públics o privats, en són els primers destinataris. De remarcar els següents:

Els cossos de seguretat, mossos d'esquadra i policia estatal. *Han rebut informacions i consells per conèixer i tractar la gent ateses les seves creences, amb especial atenció a les sectes, a les presons, als aeroports.*

Els centres d'assistència sanitària (caps i hospitals). *Amb la creació d'equips especialitzats d'acompanyament.*

Els tanatoris. *Amb informacions sobre els rituals de sepultura.*

L'escola (pública i concertada) a tots els nivells, la universitat inclosa. *Amb assaigs d'espais de silenci i de grups d'intercanvi interreligiós.*

El tema de la religió a l'escola preocupa. Amb la transició democràtica no ben resolta, no l'afavoreixen ni la constitució, aconfessional i alhora tributària d'antigues servituds, ni les polítiques educatives poc o gens clarificadores a nivell estatal i local. Hi ha, respecte al tema, mala consciència i tanmateix moltes propostes, positives unes i altres no tant.

Subsisteix, d'acord amb els convenis amb el Vaticà, l'assignatura de religió, d'obligació quan els pares dels alumnes la demanen: catòlica, protestant, jueva i musulmana. En el supòsit, és clar, que hi hagi nombre suficient d'alumnes i ensenyant degudament autoritzat. Es dona, amb la llibertat d'opcions, una flagrant desigualtat entre el tot (formació confessional) i el no-res (90% sense cobertura religiosa a l'escola pública). Cap espai comú de base històrica compartida de cara a una societat informada degudament. *Un desgavell educatiu del qual poc o res podem esperar. Paradigmàtic el cas de Ginebra, a Suïssa, un temps amenaçat per les sectes.*

Mentre esperem clarificacions institucionals, més enllà dels suports legislatius desfasats amb què comptem, hi ha però respostes. A poc a poc s'ha introduït a la pràctica la cultura religiosa tot reservant a les famílies i a les comunitats creients, com ha de ser, la iniciació als misteris de la pròpia fe (en termes de la tradició catòlica, la catequesi). Així:

El col·lectiu d'ensenyants catòlics adscrits a l'escola pública (amb nomenament episcopal): Majoritàriament presenta el missatge cristià amb incursions oportunes a les altres tradicions religioses i espirituals.

L'escola concertada confessional. Jesuïtes, escolapis, salesians, la Salle, salesians, maristes... Fan cultura religiosa a l'aula i, a part, catequesi per als qui la demanen comptant amb grups d'animació i intercanvi (pares, alumnes i mestres).

A tots ha ajudat molt el col·lectiu d'escoles (més d'una trentena) que ha animat d'un temps ençà el Grup de la Comissió interreligiosa d'ensenyament d'AUDIR. Amb propostes alternatives com aquestes:

Cultura religiosa. Continguts possibles d'un programa, amb temes com: La descoberta i admiració del món que ens envolta. La descoberta del jo i de l'altre. El llenguatge dels símbols. Els ritus, els mites, les llegendes. Les grans religions i els llibres sagrats. Les grans obres d'art vinculades a les religions. L'evolució del fet religiós i la seva contestació. Els fonamentalismes i les teologies d'alliberament en les diverses tradicions.

El Grup de la Comissió interreligiosa sosté al respecte que l'obediència literal a la normativa vigent ens impedeix avançar cap a una normativa més justa i integradora³. Demana, per consegüent, de no tenir por; de ser màximament

creatiu en un tema de tanta transcendència per al futur de la nostra societat. Tothom ens ho agrairà. Fins i tot els bisbes ara com ara presoners, d'una banda, d'un concordat obsolet, i, de l'altra, de la pervivència de la idea de fer catequesi a l'escola com si encara fóssim en un estat confessional i la nostra no fos una societat culturalment plural.

3. Fonamentalismes

Els fonamentalismes, amb les seqüeles que se'n deriven, han proliferat molt als nostres dies. Demanen una anàlisi de profunditat a la llum d'aportacions interdisciplinàries. Superats els miratges de l'antropologia estructuralista, determinista, que es dissol a partir de les lleis de creixença inscrites en el secret de la mateixa natura, potser és hora que ens fiem més de l'antropologia situada a la base del funcionalisme del tot respectuós amb el llenguatge simbòlic, la via de la transcendència, el món dels ritus, dels relats llegendaris, dels mites i de la mística. Mai res per imposició. L'home i el món ens sorprenen. La religió, la religiositat, les creences, la fe solen actuar en nosaltres de manera diferenciada i a vegades contradictòria. La religió, amb els seus efectes paradoxals no ens val. Hem de distingir la religió de la religiositat, de les creences, de la fe. Si convé, hem de recórrer al psicoanàlisi per alliberar-nos de condicionants i obrir-nos als valors creatius i imaginatius del llenguatge simbòlic, és a dir, de l'experiència creient lliure i alliberadora⁴.

Entenem la por als radicalismes, als fonamentalismes, als dogmatismes. A les actituds tancades i excloents. Mai ningú no podrà abastar la veritat absoluta. Les nostres són veritats subjectives, petites parcel·les de la veritat total. Del punt de vista creient totes són d'agrair i, doncs, amb totes hem de sumar, dialogar, projectar i col·laborar. Però, com hem de reaccionar a propòsit dels fonamentalismes de la gent fanàtica, de l'amenaça que plana sobre la nostra societat?

Per començar, situem-nos. El fonamentalisme és un fenomen humà. Amb l'estructuració, simple o complexa, el ser humà mira de viure i sobreviure. Sap, perquè n'ha fet l'experiència en situacions límit, - quan ha passat fam i set, quan ha sofert calamitats, quan ha estat en guerra -, que s'ha d'equipar amb previsions, s'ha d'organitzar, ha de coordinar forces, ha de fer-se amb els mitjans per garantir l'estabilitat social. S'ha de fer mitjançant la cultura. La religió es confon sovint amb la cultura. Amb quin objectiu? Per damunt de tot, amb l'objectiu de les seguretats (o de la seguretat).

Els psicoanalistes són cruels respecte a l'exigència de seguretat dels sers humans. Ens hem d'associar lliurement per a ser més forts, per a curar, per a millorar? Doncs, no! Senzillament, ens hem d'associar lliurement per a ser, sense més preocupacions⁵. D'on, compte amb les desqualificacions. Conscientment o no tothom és subjecte de tics si fa no fa fonamentalistes.

El Grup de diàleg interreligiós CREA, de la Universitat de Barcelona, ho ha detectat a propòsit de l'ús del nicap i del burca entre nosaltres ateses les reaccions que aquest fenomen ha desvetllat. Ho ha expressat a través d'un manifest aquests mateixos dies, d'altra banda assumit per les associacions de La Xarxa d'AUDIR. Escoltem què diuen:

La definició i implementació de qualsevol mesura relativa a l'ús del vel integral ha d'estar adreçada a garantir la llibertat de la persona i afavorir la seva participació en igualtat.

Per tal de construir una societat cohesionada... és important buscar el consens i recollir totes les veus, especialment les dels grups més vulnerables que en aquest cas són les dones.

La dignitat humana ha d'estar lligada a la garantia de la llibertat d'elecció i a protegir les persones de coaccions.

Una prohibició generalitzada no afavorirà la defensa dels drets de la dona.

Rebutgem els debats promoguts des de l'interès electoralista immediat, basats en el desconeixement i les pors a la diferència.

Aquest debat, tal com s'ha produït, pot generar efectes contraris a les intencions manifestades.

No es pot acceptar cap mesura que, pretenent donar resposta a qualsevol acció que presumeixi l'existència de violència de gènere, penalitzi la víctima i no l'agressor.

Acabo:

Amb un pensament d'Anwarul K. Chowdhury: *Els esforços globals vers la pau i la reconciliació només poden tenir èxit amb un enfocament col·lectiu sobre la base de la confiança, el diàleg i la col·laboració.*

I uns versos del poeta Miquel Martí i Pol: *Ara escolta només... Penetraràs l'obscur secret de cada dia amb paraules com mans que els anys han fet benignes, perquè has estat fidel a la més alta crida.*

¹ Veg. UNESCOCAT, Memoria 2008, 44-47.

² Veg. Raimon Panikkar, *La nueva inocencia* Estella, EVD, 1993) 307-308.

³ Veg. Miquel Martí, Sobre l'ensenyament de la religió, a: VI Congrés de l'Associació Cristianisme al segle XXI, Llibertat religiosa en un estat laic (Barcelona, Claret, 2010) 212-216.

⁴ És d'aconsellar a propòsit d'aquesta problemàtica: David Black (ed.), *Psicoanálisis y religión en el siglo XXI ¿competidores o colaboradores?* (Barcelona, Herder, 2010) 443 pàgines.

⁵ Veg. Jeffrey B. Rubin, *Psicoanálisis y espiritualidad*, a: David Black *op. cit.*, 217-248.